

4. Gjenstander

4.2.4. Kirker: Bruk av levende lys

Bruk av levende lys i kirkerommet har lang tradisjon, både som lyskilde og som stemningsskapende element. Men levende lys har forårsaket mange kirkebranner og må ikke bli årsak til flere. Levende lys må brukes med fornuft og omtanke – og aldri brenne uten tilsyn.

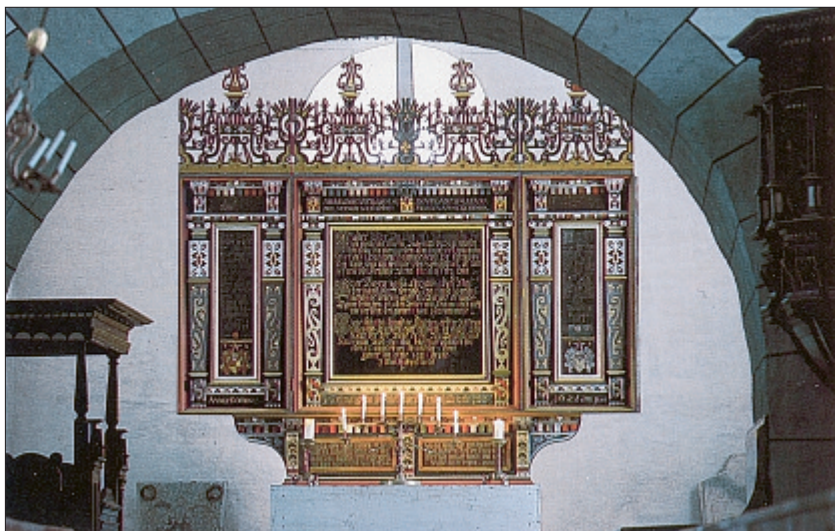
Utgitt mars 1994.

Krav til lysestaker og holdere

Uansett alder og type må lysestakene tilfredsstillende visse krav. Stakene må ha en så solid fot eller sokkel at de står støtt. Lysholdere på vegg må ha et solid oppheng og være festet slik at de ikke faller ned ved utilsiktet berøring. Lysholdere som henger på vegg må dessuten ha en skål som samler opp eventuell stearin som drypper fra lyset, og et så stort skjold at veggen bak er beskyttet. Den delen av staken eller lysholderen som kommer i berøring med lyset må være av materiale som ikke er brennbar, eller kan smelte av varmen fra lyset. Lysholderen må være slik at lyset står støtt i selve staken uten noen form for ekstra støtte i tillegg.

I mange kirker er det montert en støtte for altelysene på altertavlen. Den består ofte av en metallring med en indre diameter som passer alterlyset. Metallringen er loddet til et metallskaft som fester ringen til altertavlen. Lyset tres gjennom ringen og settes deretter ned i alter-

Lysestaker må plasseres i god avstand fra altertavlen for å unngå svimerker og bobler i malingen.
Foto: Jon Brønne.

lysestaken. Lyset står ikke støtt i staken uten at det er tredd gjennom ringen. Når lyset så brenner ned vil det velte når det kommer nedenfor ringen og i beste fall forårsake stearinsøl. Denne type lysholder har bare i løpet av de siste fem årene forårsaket to branner i norske kirker, og bør derfor unngås.

Plassering

Alle lysestakene må plasseres i god avstand fra alt brennbar materiale. Mange altertavler har svimerke og bobler i malingen på grunn av alterlys som har stått plassert for nær. Menighetens og prestens bevegelser må tas med i vurderingen når lysestaker plasseres. De må ikke plasseres slik at de kan veltes, for eksempel under ofring eller nattverd.

Underlaget for lysestakene må være jevnt, slik at lysestakene står støtt. Oppheng for lysestaker på vegg, eller for lysekroner må være så solid at staken eller kronen ikke kan falle ned. Opphenget bør kontrolleres jevnlig. Vurder om underlaget tåler stearinsøl, eller rettere om stearinsøl kan fjernes uten at underlaget skades. Malte flater kan skades både av den varme stearinen og når denne skal fjernes. På umalt tre eller andre porøse flater trekker stearinen inn og lager flekker som ikke lar seg fjerne fullstendig. Stearin på tekstiler kan kreve temmelig hardhendt behandling for å kunne fjernes. Dekk derfor om mulig til underlaget. Alterduken kan beskyttes med en hvit duk som er noe mindre enn alterbordet og som legges oppå alterduken. Bruk av papirservietter og plast som beskyttelse for alterduken frarådes.

Såkalte telys er ofte brukt ved spesielle anledninger. Husk at disse blir meget varme på undersiden og at de ofte forårsaker stearinsøl. De må plasseres i god avstand fra brennbart materiale og ikke direkte på underlag som ubehandlet, malt eller lakkert treverk. Når de er slukket må de få stå i fred til stearinen har stivnet.

Lyskvalitet

Kvaliteten på lys varierer. Lys av god kvalitet har høyt stearininnhold og inneholder lite parafinvoks. I lys av høy kvalitet er veken utformet og dimensjonert i forhold til lysets dimensjon og brennmateriale, slik at veken har en korrekt oppsugings- evne. En riktig veke skal forbrennes og danne minimalt med avfall. Om nødvendig fjernes eventuelle vekerester og veken kuttes før lyset tenes på. Det hindrer stearinsøl.

Stearinlyset erstatter det tradisjonelle talglyset. Lys laget av stearin brenner med større flamme og lukter bedre. Det soter mindre

enn lys med høyt innhold av parafinvoks fordi det brenner med mindre og renere avgasser. Stearin er dyrere enn parafin. Det er derfor oftest en sammenheng mellom pris og kvalitet. I følge lysfabrikanter vil alle lys plassert på et trekkfullt sted brenne ujevnt, blafre og ha lett for å dryppe.

Lys til bruk i kirker bør inneholde størst mulig prosent stearin. Stearinlys kan, innen visse rammer, bestilles fra norske fabrikanter etter mål som er tilpasset de staker kirken disponerer. Det er en god regel å handle hos leverandører som er tilgjengelige for tilbakemeldinger og reklamasjoner.

Slukking av lys

Lys skal slukkes med lyslukker. I de tilfeller de må blåses ut, må en holde hånden bak flammen for å unngå stearinsøl. Overflateskader i nedre del av altertavler forårsaket av stearinsøl er meget vanlig. Ofte er dette varige skader som ikke kan skjules av annet enn retusjering.

Hva kan man gjøre med:

Lys som står dårlig i staken?

- Prøv en annen type lys.
- Vurder om selve lysholderen kan gjøres om ved at en bedre lysholder festet ned i den opprinnelige kan gi sikrere feste til lyset. Er staken gammel og/eller verdifull må antikvarisk ekspertise rådføres før noe gjøres. Dessuten må en være sikker på at den som utfører arbeidet kan sitt fag.
- Bytt ut staken med en bedre. Bruk den utskiftede staken kun til dekor til utente lys, eller pakk den forsvarlig bort for oppbevaring. Merk pakken med innhold, når den ble pakket og av hvem.

Stake som er lett i sokkelen/foten?

- Prøv med et kortere lys.
- Vurder om man uten å endre eller ødelegge staken kan gi sokkelen/foten større tyngde. (Hule staker og stettfat er ofte fylt med gips eller bly).

Stearin på alterduken?

- Nedkjøl duken og plukk av stearinen.
- Mye av den resterende stearinen kan fjernes med strykejern og porøst, sugende papir (trekkpapir) mellom strykejernet og duken og mellom duken og underlaget.

Stearin på ubehandlet treverk?

- Skrap bort det som er mulig uten å ødelegge overflaten på treverket. Prøv deretter samme prinsipp som for tekstil, varme og sugende papir.

Stearin på ensfarget malt eller lakkert flate?

- Skrap bort det som er mulig uten å skrape i underlaget. Forsøk å fjerne restene med white spirit. NB! Forsøk først på et lite synlig sted om den malte eller lakkerte flaten tåler white spirit.

Stearin på altertavlen eller en annen kunstgjenstand?

- La stearinsølet være! Forsøk på fjerning fører som regel til en større skade enn selve stearinsølet.